

**Een archeologisch bureau-onderzoek
naar aanleiding van
herinrichtingswerkzaamheden ten
behoefte van theatercomplex
'Mondragon' te Zierikzee, gemeente
Zierikzee (Z.)**

A.J. Wullink

ARC-Rapporten 2004-61

Geldermalsen
20 juni 2004
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens van de onderzoekslocatie

ARC-Projectcode	2004/263
Soort onderzoek	Inventariserend veldonderzoek
Provincie	Zeeland
Gemeente	Schouwen-Duiveland
Plaats	Zierikzee
Locatienaam	Theatercomplex Mondragon
Coördinaten	53.780/407.680
Oppervlakte onderzoekslocatie	Ca. 2000 m ²
Meldingsnummer ROB	CIS-code 7689
Bevoegd gezag	Gemeente Schouwen-Duiveland Dhr. W. Lievense Postbus 5555 4300 JA Zierikzee Tel: 0111-452264
Adviseur	Provinciaal Archeoloog van Zeeland Drs. R.M. van Dierendonck Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ) Postbus 49 4330 AA Middelburg Tel: 0118-670780, fax: 0118-670880 E-mail: rm.van.dierendonck@scez.nl
Beheer en plaats van documentatie	Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA) Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ) Postbus 49 4330 AA Middelburg Beheerder: J.B.B. Kuipers Tel: 0118-670870, fax: 0118-670880 E-mail: jjb.kuipers@scez.nl
Beheer en plaats van vondsten	Provinciaal Archeologisch Depot Zeeland Armeniaans Schuitvlot 1 Postbus 49 4331 NL Middelburg Beheerder: H. Hendrikse Tel: 0118-623732 E-mail: h.hendrikse@zeelandnet.nl
Geologie Geomorfologie	Zeelei en -zand met inschakelingen van veen Welvingen in plaatselijk gemoernde getijdeafzettingen

vervolg administratieve gegevens

Autorisatie	Drs. J. Schoneveld Senior archeoloog ARC bv Tel: 050-3687105 E-mail: j.schoneveld@arcbv.nl
-------------	---

1.2 Aanleiding tot het onderzoek

De gemeente Schouwen-Duiveland, afdeling Openbare Werken, heeft aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend voor het uitvoeren van een archeologisch bureau-onderzoek naar de locatie van het toekomstige theatercomplex 'Mondragon'. Aanleiding tot het onderzoek vormt het voornemen van de gemeente Schouwen-Duiveland om op de onderzoekslocatie dit theatercomplex in te richten. De totale oppervlakte van het te onderzoeken gebied is circa 2000 m². Het onderzoek is in oktober 2004 uitgevoerd door A.J. Wullink van ARC bv.

1.3 Ligging van de onderzoekslocatie

De onderzoekslocatie is gelegen aan de oostzijde van het historische centrum van Zierikzee (afb. 1) en beslaat een aantal percelen tussen de Oude Haven, de Paardenstraat en de 's Heer Arendsstraat (afb. 2). Deze percelen zijn grotendeels bebouwd. Een viertal panden heeft de status van rijksmonument (Paardenstraat 2, Oude Haven 11 t/m 15). Deze gebouwen zullen worden gerenoveerd. In hoeverre hierbij grondwerkzaamheden zullen plaatsvinden, is niet bekend. De overige bebouwing zal worden gesloopt, waarna de vrijgekomen ruimte weer zal worden bebouwd. Hierbij zullen wel grondwerkzaamheden plaatsvinden.

1.4 Doel van het onderzoek

Het bureauonderzoek heeft als doel de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied te bepalen en om op basis van deze bevindingen een uitspraak te doen over het eventueel te volgen onderzoekstraject.

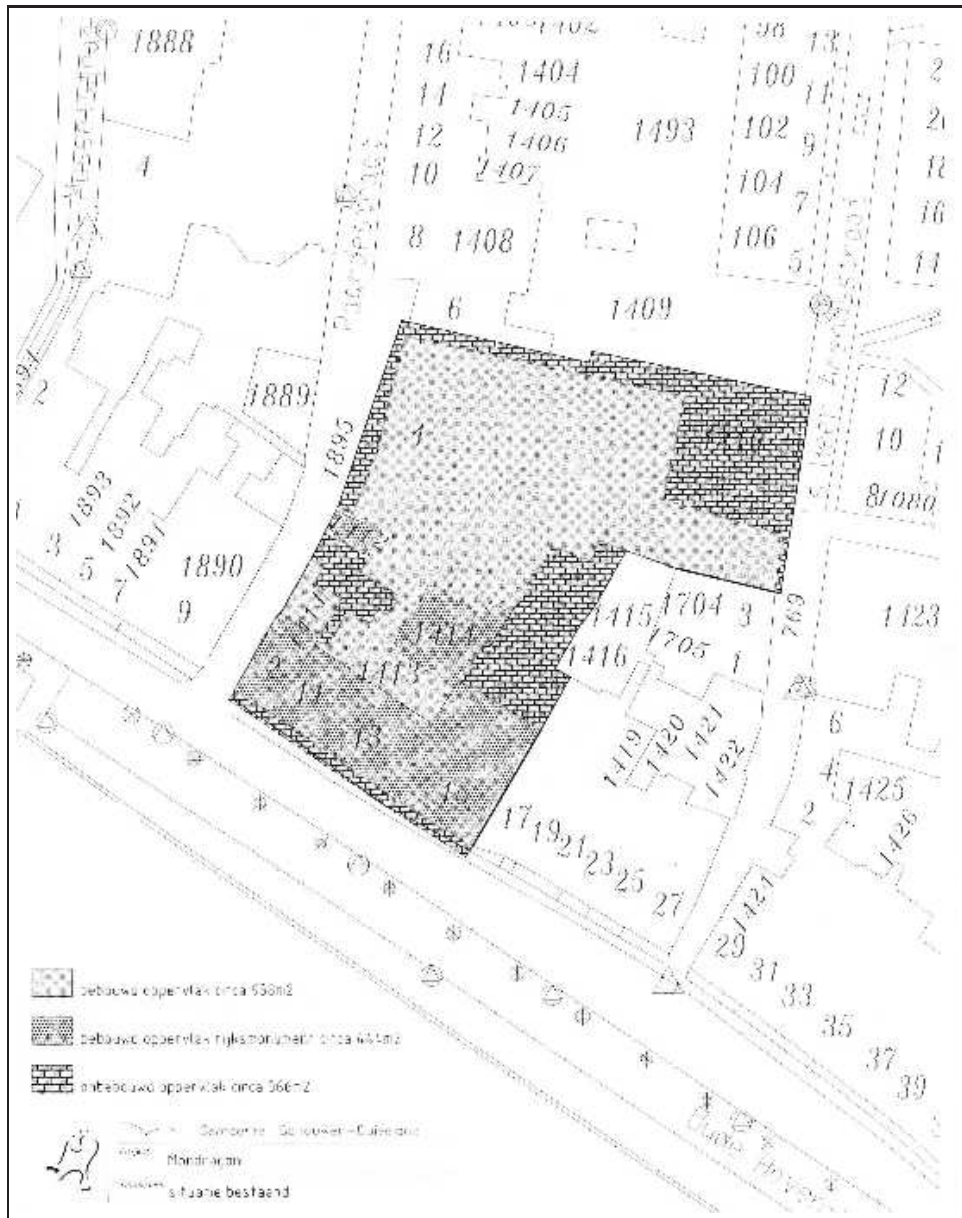
1.5 Werkwijze

Het bureau-onderzoek is uitgevoerd conform de eisen en normen zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (College voor de Archeologische Kwaliteit 2001) van het ministerie van OC&W en volgens het standaard Programma van Eisen van de Provincie Zeeland (Van Dierendonck & Geerts 2004).

Voor het bureau-onderzoek zijn diverse bronnen van informatie geraadpleegd, waaronder het gemeentearchief van Schouwen-Duiveland, het Gemeentemuseum Zierikzee, het internet en diverse geo(morfo)logische, historische en kadastrale kaarten. Ook is een bezoek gebracht aan de onderzoekslocatie. Verder is gebruik gemaakt van het archeologisch informatiesysteem voor Nederland, Archis. Tot slot is contact opgenomen met afdeling Zeeland van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN).

Afbeelding 1 Topografische kaart van Zierikzee en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 12 mei 2005, bewerkt door A.J. Wullink

Afbeelding 2 Situatietekening van de onderzoekslocatie. Afbeelding: V.J. de Jong, gemeente Schouwen-Duiveland.

2 Resultaten

2.1 Geologie en landschap

Zierikzee is gelegen op het Zeeuwse eiland Schouwen-Duiveland. Uit een paleogeografische reconstructie in De Mulder et al. (2003) blijkt dat dit gebied tot ca. 4500 jaar geleden deel uit maakte van een groot waddegebied in het getijdebekken van Zeeland. Rond 4500 jaar geleden nam de mariene invloed af en verzoette het milieu. Hierdoor kon er veenvorming plaatsvinden, hetgeen doorging tot in de Romeinse Tijd. In de Romeinse Tijd vond er op het veen bewoning plaats. Door natuurlijke drainage door de Schelde en de ontginning door de mens daalde de bodem en kon de zee vanaf 300 n. Chr. Zeeland weer binnen dringen, waarbij grote delen van het veen verdwenen door erosie. Uiteindelijk onstond er weer een waddegebied. De kernen van de huidige Zeeuwse eilanden worden gevormd door de locaties waar het veen niet (helemaal) is verdwenen. Rond 1250 n. Chr. zijn deze kernen bedijkt en afgesloten van verdere mariene invloed.

Volgens de Top Pleistoceen-kaart in Archis is de top van het Pleistoceen in de ondergrond van Zierikzee geërodeerd. Iets ten oosten van de stad is de top nog wel intact en ligt deze tussen 8 en 16 m –NAP. Volgens de geologische overzichtskaart (1:600.000), gebaseerd op De Mulder et al. (2003), van het NITG-TNO, worden er in de omgeving van Zierikzee mariene zanden en kleien (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren) aangetroffen, met inschakelingen van veen (Formatie van Nieuwkoop). Ten oosten van de stad ligt een voormalige getijdegeul, de Gouwe, welke is opgevuld met mariene zanden en kleien (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren). Volgens de geomorfologische kaart van Nederland worden Zierikzee en omgeving als een vlakte van getijafzettingen aangemerkt. Ook komen er vlakten van gemoerneerde getijafzettingen voor ten zuidwesten van de stad.

Uit een inventariserend veldonderzoek van SOB Research (Ras 2004) aan de Regenboogstraat 4 (afb. 3; onderzoeksmelding), ook gelegen in het oude centrum van Zierikzee, blijkt dat de bodemopbouw bestaat uit twee kleipakketten, gescheiden door een veenlaag. De top van de veenlaag ligt op circa 2,5 m –mv. In één boring wordt het veen aanmerkelijk dichters aan het oppervlak aangetroffen (1,3 m –mv). Er wordt verondersteld dat er veen is gebruikt als ophoogpakket. Van het bovenste kleipakket is niet goed te zeggen of het natuurlijke afzettingen zijn of dat het (deels) is opgebracht. In dit pakket wordt tussen 60 tot 130 cm –mv puin uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd aangetroffen.

2.2 Bekende archeologische gegevens

Uit Archis blijkt dat de historische binnenstad van Zierikzee wordt aangemerkt als een monument met hoge archeologische waarde. Binnen de stadskern zijn achttien waarnemingen gedaan, voornamelijk geconcentreerd rond de oudste kern van Zierikzee, in het westen van het historisch centrum. Het betreft hier voornamelijk nederzettingenresten vanaf de Vroege Middeleeuwen, na 900 n. Chr. De nabije omgeving van het centrum heeft volgens de IKAW een lage trefkans. Wel is hier een aantal waarnemingen gedaan. Ook hier betreft het bewoningsresten vanaf de

Vroege Middeleeuwen. De waarnemingen in en in de omgeving van het historische centrum zijn weergegeven in afbeelding 3. Navraag bij AWN, afdeling Zeeland, leverde geen nieuwe informatie op.

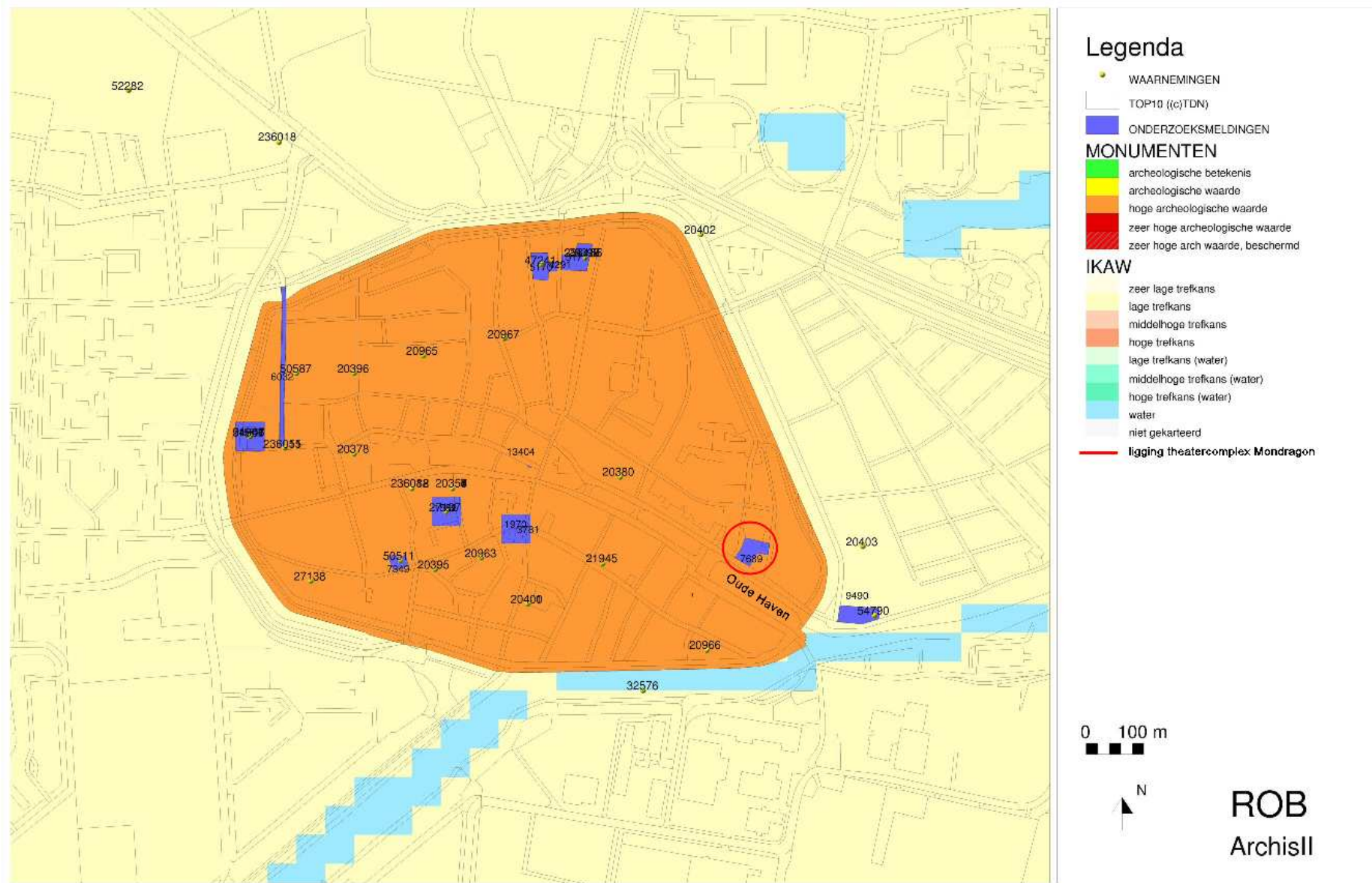
2.3 Bekende historische gegevens

Op basis van de verschillende geraadpleegde bronnen kan een beeld worden geschetst van de geschiedenis van Zierikzee en, meer specifiek, de omgeving van de onderzoekslocatie. Zierikzee is ontstaan aan de Ee, een kreek die uitmondde in de Gouwe, de getijdegeul die de eilanden Schouwen en Duiveland van elkaar scheidde. Uit historisch kaartmateriaal blijkt dat de Gouwe tussen 1570 en 1630 grotendeels verzandde. De kreek die overbleef, liep van Zierikzee in noordoostelijke richting en mondde daar uit in de Grevelingen. Dit water wordt op een kaart uit 1856 vermeldt als het 'Dijkwater'. Op een kaart uit 1912 is deze kreek geheel ingepolderd.

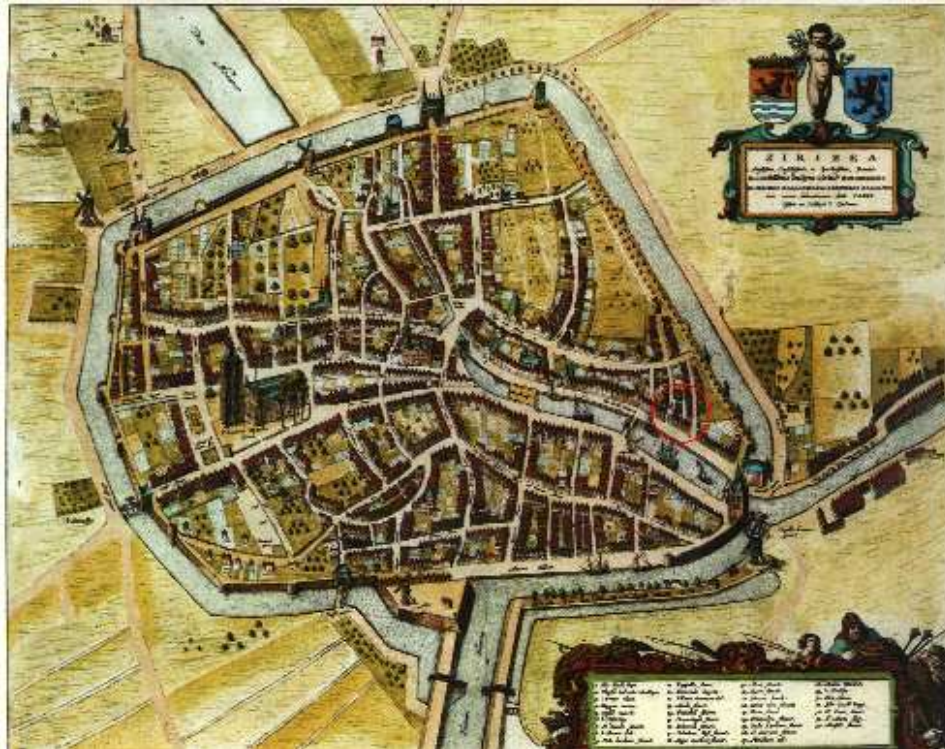
Zierikzee zou in 849 n. Chr. zijn gesticht. De historische kern is gelegen op relatief hooggelegen getijafzettingen. De eerste bebouwing dateert van voor de 11e eeuw en concentreerde zich rond Weststraat en de Poststraat. In de loop van de 14e eeuw bereikte de bebouwing de omvang die het tot het begin van 20e eeuw zou behouden (Braber & Pols 1970). De Oude Haven vormde in feite het oostelijke deel van de Ee. Het westelijke deel is in een eerder stadium afgedamd. Als gevolg van de verzanding van de Gouwe is in 1599 de Nieuwe Haven gegraven van de Oosterschelde naar de stad. Hierna was de Oude Haven alleen voor de kleinere schepen toegankelijk. Een groot deel van de Oude Haven wordt in de loop van de daarop volgende eeuwen gedempt.

De bewoning in het gebied rond de Oude Haven dateert uit de 14e eeuw. Dendrochronologisch onderzoek aan het gebinte van panden aan het ten westen van de Oude Haven gelegen Havenplein heeft uitgewezen dat de daar aanwezige bebouwing uit het einde van de 15e eeuw stamt. Kaarten van onder andere Jacob van Deventer (1570) en Blaeu (1652, afb. 4) laten zien dat de onderzoekslocatie toen inderdaad bebouwd was. De eerste meldingen van de panden aan de Paardenstraat 2 en de Oude Haven 11 zijn van 1654/1655. Oude Haven 13 bestond oorspronkelijk uit twee panden, welke voor het eerst vermeld zijn in 1752/1753. Het pand op Oude Haven 15 wordt eveneens voor het eerst in 1752/1753 vermeld (Hoogerhuis et al. 1985). De verkavelings- en bebouwingsgeschiedenis sinds 1832 is door de heer K. Venema van het gemeentelijk archief Schouwen-Duiveland vastgesteld. Als basis hiervoor is de kadastrale kaart van 1832 gebruikt (afb. 5).

De panden op perceel A583 en A584 (Paardenstraat 2 en Oude Haven 11) zijn sinds 1832 respectievelijk niet en nauwelijks gewijzigd. Perceel A585 is in 1856 samengevoegd met perceel A586. De op deze percelen aanwezige bebouwing is gedeeltelijk gesloopt en weer herbouwd tot sociëteit (Oude Haven 13). In 1860 is dit pand (gedeeltelijk?) herbouwd na een brand. In 1871 bestond het perceel uit de sociëteit, erf en een zaal, welke in 1910 is gesloopt. Op percelen A587 en A588 stonden respectievelijk een pakhuis en huis met erf, welke in 1910 zijngesloopt. In 1911 werd op deze percelen en het zaal-gedeelte van perceel A586 een concertzaal (Paardenstraat 4) gerealiseerd. Perceel A607, met daarop een huis, wordt in 1856 samengevoegd met A608 en A609 tot A1131. Op deze twee perce-

Afbeelding 3 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) van het centrum van Zierikzee. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 12 mei 2005.

Afbeelding 4 Zierikzee in 1652. De onderzoekslocatie bevindt zich in de rode cirkel.
Bron: www.atlasvannederland.nl

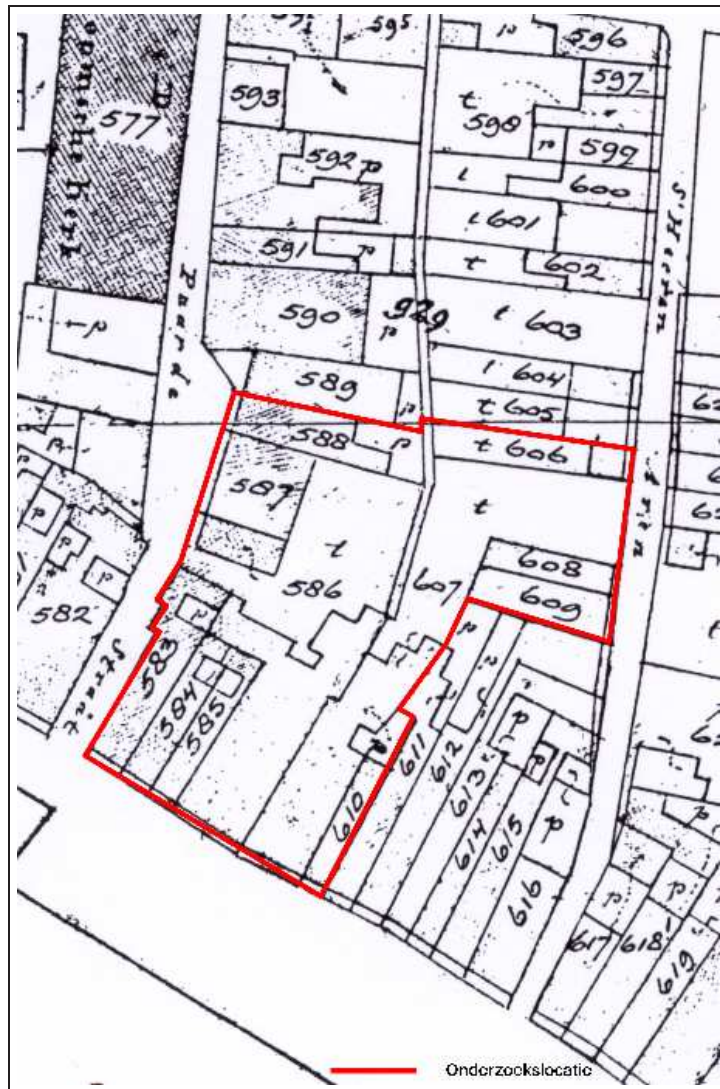
len stonden pakhuizen, welke gesloopt zijn. In 1877 wordt A1131 samengevoegd met A610 (huis) en A606 (gesloopt pakhuys) tot A1621. Dit perceel wordt in 1882 al weer gesplitst in A1694, met daarop een loods en tuin aan de 's Heer Arendstraat en A1695 met daar op het pand Oude Haven 15 en bijbehorend erf. Dit pand is in 1962 verbouwd tot kantoor. De panden Paardenstraat 2 en Oude Haven 11, 13 en 15 hebben de status van rijksmonument (zie afb. 2).

2.4 Specifieke Archeologische verwachting

Op grond van het voorgaande kan worden verondersteld dat de onderzoekslocatie waarschijnlijk bebouwd is geweest sinds de 14e eeuw en in ieder geval vanaf 1570. Er bestaat dus een gereede kans op bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd, afhankelijk van de verstoring van de bodem.

3 Conclusies en aanbeveling

De oudste bebouwing in de historische kern van Zierikzee dateert uit de 10e eeuw. Het gehele centrum wordt aangemerkt als monument met hoge archeologische waarde. De onderzoekslocatie zelf is volgens de in het archief geraadpleegde bronnen bebouwd geweest vanaf de 14e eeuw. Een tweetal van de huidige panden (Paardenstraat 2 en Oude Haven 11) wordt vermeld in 1654/55. Een deel van

Afbeelding 5 De percelering van de onderzoekslocatie in 1832. Bron: Hoogerhuis et al. (1985)

de bebouwing op de onderzoekslocatie heeft de status van rijksmonument (zie afb. 2).

Er bestaat een gereede kans op bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Er kan echter geen uitspraak worden gedaan over de intactheid van deze sporen.

De rijksmonumenten zullen worden gerenoveerd, de overige bebouwing zal worden gesloopt, waarna het terrein opnieuw zal worden bebouwd. Hierbij zullen grondwerkzaamheden plaatsvinden.

Voor de delen van de onderzoekslocatie waar sloopwerkzaamheden gaan plaatsvinden, wordt aanbevolen om deze sloopwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden. Voor de rijksmonumenten alsmede voor overige locaties waar grondverzet zal plaatsvinden, wordt geadviseerd om voorafgaand aan de bodemversturende ingrepen, archeologisch onderzoek uit te laten uitvoeren.

Literatuur

- Braber, J.L. & C.P. Pols, 1970. *Zierikzee zoals het was...* Zierikzee (Zoals het was... 2).
- College voor de Archeologische Kwaliteit, 2001. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 2.0*. Digitale publicatie (www.cvak.org).
- Dierendonck, R.M. van & M. Geerts, 2004. *Handleiding Programma's van Eisen Zeeland*. Middelburg.
- Hoogerhuis, O.W. et al. (red.), 1985. *Zierikzee*. Middelburg (Kadastrale atlas van Zeeland 1832. Serie Schouwen-Duiveland 2).
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Ras, J., 2004. *Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen Bouwlocatie Regenboogstraat 4, Zierikzee*. Heienoord (SOB Research rapport 277).